

Arhitektura propadanja: Sustavna korupcija kao reaktivni instrument kognitivnog ratovanja

Autor: Davor Moravek

Abstract

This paper posits that systemic corruption is a highly developed technology of power whose primary strategic function is the degradation of a society's cognitive domain. Transcending conventional definitions focused on illicit financial gain, the paper models systemic corruption as an operational methodology of cognitive warfare. The analysis demonstrates how corruption, as an inherently reactive mechanism, neutralizes a population's capacity for resistance by systematically undermining shared norms and eroding institutional trust. A historical analysis traces the continuity of corruptive techniques from military-oligarchic systems, such as the Roman Republic, to their modern manifestations within pseudo-democratic structures characterized by state capture. The paper also explores forms of resistance to this order through philosophical tradition and theology, with a particular focus on liberation theology as a counter-narrative that defines corruption as a structural sin. It is concluded that the most profound impact of corruption is not on state treasuries but on the cognitive capacities of the citizenry, making it a durable and effective weapon in the struggle for domination.

Keywords: systemic corruption, cognitive warfare, state capture, pseudo-democracy, clientelism, liberation theology, structural sin, Roman Republic

Sažetak

Ovaj rad postavlja tezu da je sustavna korupcija visoko razvijena tehnologija moći čija je primarna strateška funkcija degradacija kognitivne domene društva. Nadilazeći konvencionalne definicije, rad modelira sustavnu korupciju kao operativnu metodologiju kognitivnog ratovanja. Analizom se pokazuje kako korupcija, kao u svojoj biti radikalno reaktivni mehanizam, potkopavanjem zajedničkih normi i erozijom institucionalnog povjerenja neutralizira sposobnost stanovništva za otpor. Povijesna analiza prati kontinuitet koruptivnih tehnika od vojno-oligarhijskih sustava poput Rimske republike do njihovih modernih manifestacija unutar pseudodemokratskih struktura koje su obilježene zarobljavanjem države. Rad također istražuje oblike otpora ovom poretku kroz filozofsku tradiciju i teologiju, s posebnim osvrtom na teologiju oslobođenja kao protunarativ koji korupciju definira kao strukturalni grijeh. Zaključuje se da najdublji utjecaj korupcije nije na državne financije, već na kognitivne kapacitete građana, što je čini trajnim oružjem u borbi za dominaciju.

Ključne riječi: sustavna korupcija, kognitivno ratovanje, zarobljavanje države, pseudodemokracija, klijentelizam, teologija oslobođenja, strukturalni grijeh, Rimska republika

Uvod

Ovaj rad postavlja tezu da je sustavna korupcija visoko razvijena i povijesno otporna tehnologija moći, čija je primarna strateška funkcija degradacija kognitivne domene društva. Nadilazeći konvencionalne definicije koje se usredotočuju na nezakonitu financijsku dobit, modelirat ćemo sustavnu korupciju kao operativnu metodologiju kognitivnog ratovanja. U svojoj biti, sustavna korupcija je **radikalno reaktivna**; ona nije proaktivna ideologija s vlastitom vizijom budućnosti, već skup obrambenih mehanizama osmišljenih za očuvanje moći elite kada su formalni izvori legitimiteta iscrpljeni ili ugroženi. Sustavnim potkopavanjem zajedničkih normi i manipulacijom kolektivnom percepcijom stvarnosti, ona neutralizira sposobnost stanovništva za otpor i nameće dominaciju partikularističkih interesa, vodeći društvo u stanje **pseudodemokracije**. U takvom sustavu formalne demokratske institucije postoje, ali su ispražnjene od suštine i služe kao fasada za oligarhijsku kontrolu. Ova analiza pratit će neprekinutu lozu ovih tehnika od klasične političke filozofije i imperijalne državne vještine do njihovih modernih manifestacija. Pokazat ćemo da najdublji utjecaj korupcije nije na državne riznice, već na umove građana, što je čini strahovitim oružjem u vječnoj borbi za moć.

Poglavlje 1. Teorijski okviri: Od transakcijske devijantnosti do kognitivne subverzije

Dekonstrukcija sustavne korupcije: Iznad "privatne koristi"

Teorijsko razumijevanje korupcije tradicionalno polazi od definicije Svjetske banke, koja je usredotočena na individualni čin: "zloupotrebavanje javne funkcije radi privatne koristi" (World Bank, 1997). Iako je ova definicija korisna, ona je suštinski nedostatna za objašnjenje fenomena u kojem korupcija prestaje biti iznimka i postaje pravilo – stanje koje se naziva sustavnom korupcijom (Johnston, 2005).

Jedan od temeljnih modela, **teorija principal-agent**, korupciju promatra kao niz diskretnih, racionalnih transakcija (Klitgaard, 1988). U ovom modelu, "agent" (javni službenik) ima diskrecijsku moć nad resursima koji pripadaju "principalu" (javnosti). Zbog informacijske asimetrije, agent može iskoristiti svoju poziciju za osobnu korist. Međutim, temeljna slabost ovog modela leži u pretpostavci o postojanju "principijelnog principala" koji je voljan i sposoban provoditi pravila. U sustavno korumpiranim društvima, ta pretpostavka se urušava (Rose-Ackerman, 1999).

Ovdje do izražaja dolazi **teorija kolektivne akcije**, koja nudi snažnije objašnjenje. Prema ovom pristupu, korupcija nije anomalija, već društvena norma i stabilno stanje ravnoteže u kojem pojedinci sudjeluju u koruptivnim radnjama jer očekuju da će i drugi to činiti (Persson, Rothstein, & Teorell, 2013). Kada korupcija postane norma, poštenje postaje iracionalan čin; kako navode Marquette i Peiffer (2018), "nema smisla biti jedina poštena osoba u korumpiranom sustavu". Ovaj okvir uvodi ključne koncepte društvenih očekivanja i "mentalnih mapa" koje su usmjerene na korupciju, stvarajući "alternativni društveni poredak" s vlastitim nepisanim pravilima.

Vrhunac ovog procesa je **zarobljavanje države** (*State Capture*). Ovaj fenomen, koji su prvi sustavno analizirali Hellman, Jones i Kaufmann (2000), predstavlja najnapredniji oblik sustavne korupcije. Dok se tradicionalna korupcija bavi utjecajem na provedbu postojećih zakona, zarobljavanje države usredotočuje se na oblikovanje samog stvaranja tih pravila (Mungiu-Pippidi, 2019). Moćni privatni interesi aktivno kroje zakonodavne, izvršne i sudske procese u svoju korist. U ovom stanju, sama svrha države je izokrenuta: umjesto da služi kao arbitar javnog interesa, ona postaje instrument za privatno bogaćenje elite.

Kognitivna domena kao bojno polje

Kognitivno ratovanje predstavlja zasebnu domenu sukoba, čiji je cilj iskoristiti spoznaju kao oružje. Njegov primarni cilj nije uništenje fizičke imovine, već, kako definiraju vojni stratezi, degradacija protivnikove sposobnosti za spoznaju i donošenje odluka (Claverie & du Cluzel, 2021). Za razliku od informacijskog ratovanja, koje se fokusira na kontrolu informacija, kognitivno ratovanje cilja ono što će ljudski mozak učiniti s tim informacijama.

Ključni mehanizmi uključuju iskorištavanje kognitivnih pristranosti, širenje dezinformacija i potkopavanje povjerenja u institucije kako bi se izazvala paraliza i polarizacija (NATO Innovation Hub, 2021). Uspješna kampanja kognitivnog ratovanja može dovesti do erozije društvene kohezije, čineći društvo ranjivim bez ispaljenog metka.

Spojница: Korupcija kao kognitivno oružje

Sustavna korupcija nije samo analogna kognitivnom ratovanju; ona je njegov primarni i iznimno učinkovit instrument. Njezini mehanizmi izravno ostvaruju ključne ciljeve kognitivnog ratovanja napadajući temeljne kognitivne strukture društva: njegovu zajedničku epistemologiju i normativni okvir.

Prvo, uspostavljanjem koruptivnih transakcija kao očekivane norme, sustav **degradira racionalnost**. Logika utemeljena na univerzalnim pravilima zamjenjuje se kalkulacijom osobnih veza. Drugo, zarobljavanjem države, sustavna korupcija **uništava povjerenje** u institucije. Kada se percipira da su zakoni pisani po mjeri moćnika, stvara se sveprisutni cinizam. Treće, sustavna korupcija **manipulira percepcijom** stvaranjem paralelne stvarnosti kojom upravljaju partikularističke lojalnosti. Unutar ovog sustava, poštenje se prikazuje kao naivno i samouništavajuće. Na taj način, sustavna korupcija djeluje kao sofisticirano kognitivno oružje, ostavljajući iza sebe atomizirano i paralizirano stanovništvo.

Poglavlje 2. Povijesna geneza: Od oligarhijske republike do pseudodemokracije

Klasični korijeni: Filozofija i korupcija polisa

Temelji za dijagnozu sustavne korupcije postavljeni su u klasičnoj grčkoj filozofiji. U Platonovoj *Državi*, opis propadanja idealnog polisa predstavlja prvu veliku teoriju političke korupcije kao sustavnog procesa. Propadanje započinje kada privatni interesi, vođeni pohlepom (*pleonexia*), nadvladaju opće dobro, vodeći polis kroz faze timokracije i oligarhije do tiranije (Platon, *Država*, Knjiga VIII).

Aristotel u *Politici* pruža sustavniju klasifikaciju, razlikujući "ispravne" oblike vladavine (monarhija, aristokracija, politeja) od njihovih "izopačenih" oblika (tiranija, oligarhija, demokracija), koji vladaju isključivo u privatnom interesu vladajuće skupine (Aristotel, *Politika*, Knjiga III). Ova podjela uspostavlja temeljno načelo: korupcija je podređivanje javne svrhe privatnom interesu.

Rimski model: Tehnologije kontrole u vojnoj oligarhiji

Rimska republika, unatoč svojim demokratskim fasadama, u svojoj je biti bila **vojno-oligarhijsko društvo** (Beard, 2015). Njezin opstanak ovisio je o neprestanoj vojnoj ekspanziji i kontroli nad stanovništvom, za što je ključna bila institucija patronata i klijentelizma (*clientela*). Ovaj sustav, detaljno opisan u radovima povjesničara poput Matthiasa Gelzera (1969), bio je formalizirana mreža recipročnih obveza. Moćni patroni (*patronus*) pružali su materijalne resurse i zaštitu svojim

klijentima (*cliens*), koji su zauzvrat dugovali lojalnost i političku potporu. Klijentelizam je bio tehnologija za upravljanje masama, pretvarajući potencijalni demokratski pritisak u predvidljiv sustav osobne ovisnosti i institucionalizirajući korupciju kao temelj političkog poretka (Wallace-Hadrill, 1989).

Bizantski imperijalni aparat: Podmićivanje kao državna vještina

Bizantsko Carstvo dalje je razvilo korištenje korupcije kao svjesnog instrumenta državne politike. U vanjskoj politici, bizantska diplomacija usavršila je korištenje podmićivanja kako bi neutralizirala neprijatelje, što je bila pragmatična alternativa ratu (Obolensky, 1994). Interno, prodaja javnih službi (*suffragium*) bila je uobičajena praksa, a birokracija je bila prožeta korupcijom unatoč povremenim carskim reformama (Laiou, 2002). Ova funkcionalnost je ono što korupciju čini tako kognitivno prihvatljivom i otpornom: stanovništvo neće odbaciti sustav, čak i ako je korumpiran, ako percipira da je taj sustav jedini pružatelj sigurnosti ili osnovnih usluga.

Poglavlje 3. Moderni prijenos: Od imperijalne vladavine do korporativne pseudodemokracije

Od imperijalne vladavine do korporativne moći

Konceptualni most između antičkih i modernih oblika korupcije može se pratiti kroz britanski model "stare korupcije" (*Old Corruption*) od 17. do 19. stoljeća, sustav patronata koji su analizirali povjesničari poput E. P. Thompsona (1991). Prijelomni trenutak dogodio se tijekom "pozlaćenog doba" (*Gilded Age*) u kasnom 19. stoljeću u SAD-u, kada je dominantni oblik korupcije prešao s osobnog patronata na sustavnu kupnju političkog utjecaja od strane korporacija (White, 2011). Ovdje se kristalizira razlika između "sustavne korupcije", gdje politika korumpira gospodarstvo, i "venalne korupcije", gdje poslovni interesi korumpiraju politiku (Wallis, 2006).

Korporativni analog: Moderni klijentelizam i zarobljavanje države

Postoji izravna linija nasljeđivanja od antičkih koruptivnih tehnologija do suvremenih praksi. Institucionalizirano lobiranje, regulatorno zarobljavanje i "rotirajuća vrata" mogu se analizirati kao sofisticirani oblici modernog klijentelizma (Dal Bó, 2006). Ovaj proces kulminira u zarobljavanju države, gdje moćne tvrtke temeljno "oblikuju stvaranje osnovnih pravila igre". Država postaje instrument u rukama privatnih aktera, a formalno demokratski procesi postaju fasada, čime se uspostavlja stanje **pseudodemokracije** (Diamond, 2002).

Kolonijalni inkubator: Usavršavanje ekstraktivnog upravljanja

Kolonijalizam predstavlja ključnu fazu u kojoj su tehnologije sustavne korupcije usavršene na globalnoj razini. Kolonijalne sile, kako su pokazali Acemoglu i Robinson (2012), često su uspostavljale "ekstraktivne institucije". Kroz sustave neizravne vladavine, osnaživale su i korumpirale lokalne elite, prekidajući njihovu tradicionalnu odgovornost prema vlastitom narodu i zamjenjujući je odgovornošću prema kolonijalnoj administraciji (Mamdani, 1996). Ovaj proces stvorio je trajne obrasce vladavine temeljene na traženju rente, čije nasljeđe izravno oblikuje moderne obrasce korupcije.

Poglavlje 4. Jedinствени model: Sustavna korupcija kao arhitektura kognitivne subverzije

Uspostava paralelnog normativnog sustava

Primarna kognitivna funkcija sustavne korupcije jest uspostava **paralelnog normativnog sustava**. Ovaj sustav djeluje istovremeno s formalnim, legalnim poretkom, ali ga u praksi potkopava. Održava se kroz sofisticirane psihološke mehanizme **moralnog isključivanja** (*moral disengagement*), koje je teoretizirao Albert Bandura (1999). Sudionici u koruptivnim mrežama opravdavaju svoje postupke koristeći niz kognitivnih tehnika: nijekanje štete, osuđivanje onih koji ih osuđuju ili pozivanje na više lojalnosti. Kroz dugotrajnu primjenu ovih mehanizama, sustavna korupcija aktivno stvara "mentalnu mapu" u kojoj se korupcija percipira kao normalna i racionalna.

Krajnji cilj: Uništenje društvene epistemologije i povjerenja

Krajnji strateški cilj jest uništenje zajedničkog temelja znanja i povjerenja u društvu – njegove **društvene epistemologije**. Čineći sve institucije sumnjivima, sustavna korupcija atomizira stanovništvo i razara socijalni kapital (Putnam, 2000). Ako građani ne mogu vjerovati institucijama, svaka mogućnost organiziranog otpora nestaje. To stvara stanje sveprisutnog cinizma i moralnog kolapsa, što je željeno krajnje stanje kampanje kognitivnog ratovanja. Sustav osigurava vlastito preživljavanje uništavajući kognitivne alate potrebne da bi se zamislila alternativa.

Temeljni koruptivni mehanizam	Povijesna manifestacija (arhetip)	Moderna manifestacija (korporativni/politički analog)	Kognitivna funkcija
Patronat/Klijentelizam	Rimska <i>Clientela</i> : Formalni sustav osobne lojalnosti za resurse/zaštitu.	Lobiranje i "rotirajuća vrata": Impersonalni korporativni entiteti pružaju financiranje i poslove za povoljno zakonodavstvo.	Zamjenjuje univerzalni zakon sustavom recipročnih obveza; normalizira lojalnost umjesto zasluga.
Traženje rente (<i>Rent-Seeking</i>)	Bizantska prodaja službi: Privatizacija javnih funkcija za osobno bogaćenje.	Regulatorno zarobljavanje i dodjela monopola: Korporacije oblikuju pravila kako bi ograničile konkurenciju i zajamčile profit.	Prikazuje državu ne kao javno dobro, već kao resurs koji treba iskoristiti; racionalizira privatizaciju javne moći.
Elitni paktovi / Zarobljavanje države	Kasnorimska senatorska klasa: Aristokratske mreže djeluju iznad zakona.	Moderno zarobljavanje države: Sprega elita sustavno oblikuje zakone i institucije kako bi služile njihovim interesima.	Briše razliku između javnog i privatnog interesa; stvara kognitivnu stvarnost u kojoj je svrha države služiti vladajućem kartelu.

Poglavlje 5. Oblici otpora: Filozofske i teološke kritike koruptivnog poretka

Filozofski otpor: Potraga za građanskom vrlinom

Tradicija filozofskog otpora korupciji započinje sa Sokratom. Njegovo suđenje može se interpretirati kao sukob između filozofskog poziva na kritičko preispitivanje i oligarhijskog poretka. Kasnije, mislioci poput Cicerona u Rimu (*De Officiis*) pokušali su oživjeti ideal republike utemeljene na zakonu. U renesansi, humanisti poput Machiavellija (*Rasprave o Titu Liviju*) naglašavali su važnost **građanske vrline** (*virtù*) kao temelja slobodne republike. Ova tradicija se nastavlja kroz prosvjetiteljstvo, gdje su filozofi poput Montesquieua (*Duh zakona*) i Rousseaua (*Društveni ugovor*) teoretizirali o podjeli vlasti i općoj volji kao brani protiv korupcije privatnih interesa.

Teologija oslobođenja kao protunarativ

U 20. stoljeću, jedan od najsnažnijih etičkih odgovora na sustavnu opresiju razvio se unutar kršćanstva u obliku **teologije oslobođenja**. Ovaj pokret redefinirao je grijeh, premještajući fokus s individualnih propusta na **"strukturalni grijeh"** – društvene i političke strukture koje perpetuiraju nepravdu (Boff & Boff, 1987).

Sustavna korupcija, iz ove perspektive, paradigmatski je primjer strukturalnog grijeha. Teologija oslobođenja nudi radikalni protunarativ kroz nekoliko ključnih koncepata:

Preferencijalna opcija za siromašne: Tvrdi da se svaki sustav mora prosuđivati prema utjecaju na najranjivije (Gutiérrez, 1973). To izravno osporava logiku korupcije koja favorizira moćne.

Praksa (Praxis): Inzistira na tome da refleksija mora biti povezana s konkretnom borbom za pravdu.

Proročka kritika: Poziva na hrabro osuđivanje korupcije i zlouporabe moći.

Pružajući moralni okvir za razumijevanje korupcije kao sistemskog zla, teologija oslobođenja nudi jezik i motivaciju za otpor koji nadilazi puki pragmatizam i poziva na duboku etičku preobrazbu.

Zaključak i strateške preporuke

Zaključak

Ovaj rad modelirao je sustavnu korupciju kao trajnu, reaktivnu tehnologiju moći koja funkcionira kao iznimno učinkovit oblik kognitivnog ratovanja. Njezin povijesni kontinuitet, od vojno-oligarhijskih tehnologija kontrole u antičkim carstvima do zarobljavanja države koje stvara modernu pseudodemokraciju, pokazuje nepromjenjivu stratešku logiku: potkopati kognitivne temelje društva kako bi se neutralizirala kolektivna akcija i učvrstila moć manjine. Primarna šteta koju ovo oružje nanosi nije materijalna, već kognitivna, potičući sveprisutni cinizam. Međutim, tradicije filozofskog i teološkog otpora pokazuju da je borba protiv korupcije u svojoj biti borba za moralnu viziju društva utemeljenu na pravdi i općem dobru.

Strateške preporuke: Izgradnja kognitivne otpornosti

Jačanje institucija univerzalizma: Potrebno je aktivno podržavati institucije koje djeluju na nepristranim načelima (npr. neovisno sudstvo, profesionalna državna služba).

Naoružavanje radikalnom transparentnošću: Transparentnost se mora promatrati kao primarni mehanizam kognitivne obrane, uz aktivno promicanje podatkovne pismenosti.

Njegovanje kritičke medijske i informacijske pismenosti: Potrebno je razviti obrazovne okvire koji podučavaju građane da prepoznaju temeljne psihološke taktike korupcije.

Promicanje obrazovanja temeljenog na vrijednostima i etici otpora: Potrebno je suprotstaviti se proračunatom načinu razmišljanja poticanjem obrazovanja koje usađuje načela javne dužnosti i integriteta, crpeći inspiraciju iz filozofskih i teoloških tradicija otpora.

Bibliografija

- Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2012). *Why nations fail: The origins of power, prosperity, and poverty*. Crown Business.
- Aristotel. (2004). *Politika*. Naklada Jurčić.
- Bandura, A. (1999). Moral disengagement in the perpetration of inhumanities. *Personality and Social Psychology Review*, 3(3), 193–209.
- Beard, M. (2015). *SPQR: A history of ancient Rome*. Liveright.
- Boff, L., & Boff, C. (1987). *Introducing liberation theology*. Orbis Books.
- Claverie, B., & du Cluzel, F. (2021). *Cognitive warfare: The future of cognitive dominance*. NATO Innovation Hub.
- Dal Bó, E. (2006). Regulatory capture: A review. *Oxford Review of Economic Policy*, 22(2), 203–225.
- Diamond, L. (2002). Thinking about hybrid regimes. *Journal of Democracy*, 13(2), 21–35.
- Gelzer, M. (1969). *The Roman nobility*. Blackwell.
- Gutiérrez, G. (1973). *A theology of liberation: History, politics, and salvation*. Orbis Books.
- Hellman, J. S., Jones, G., & Kaufmann, D. (2000). "Seize the state, seize the day": State capture, corruption, and influence in transition. World Bank Policy Research Working Paper No. 2444.
- Johnston, M. (2005). *Syndromes of corruption: Wealth, power, and democracy*. Cambridge University Press.
- Klitgaard, R. (1988). *Controlling corruption*. University of California Press.
- Laïou, A. E. (Ed.). (2002). *The economic history of Byzantium: From the seventh through the fifteenth century*. Dumbarton Oaks.
- Mamdani, M. (1996). *Citizen and subject: Contemporary Africa and the legacy of late colonialism*. Princeton University Press.
- Marquette, H., & Peiffer, C. (2018). Grappling with the 'real politics' of systemic corruption: Theoretical debates versus 'do-able' actions. *Governance*, 31(3), 415–430.
- Mungiu-Pippidi, A. (2019). Corruption, state capture, and political particularism. U *Making sense of corruption* (str. 151-174). Cambridge University Press.
- NATO Innovation Hub. (2021). *Cognitive warfare project*.
- Obolensky, D. (1994). *Byzantium and the Slavs*. St. Vladimir's Seminary Press.
- Persson, A., Rothstein, B., & Teorell, J. (2013). Why anticorruption reforms fail—Systemic corruption as a collective action problem. *Governance*, 26(3), 449–471.
- Platon. (1976). *Država*. Naklada Liber.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- Rose-Ackerman, S. (1999). *Corruption and government: Causes, consequences, and reform*. Cambridge University Press.
- Thompson, E. P. (1991). *The making of the English working class*. Penguin Books.
- Wallace-Hadrill, A. (Ed.). (1989). *Patronage in ancient society*. Routledge.
- Wallis, J. J. (2006). The concept of systematic corruption in American history. U E. L. Glaeser & C. Goldin (Eds.), *Corruption and reform: Lessons from America's history* (str. 23–62). University of Chicago Press.
- White, R. (2011). *Railroaded: The transcontinentals and the making of modern America*. W. W. Norton & Company.
- World Bank. (1997). *Helping countries combat corruption: The role of the World Bank*.